

Socio-kulturne i ekonomske determinante razvoda braka

Vulić, Danijela

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:218413>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-11-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij sociologije i engleskog jezika i književnosti

Danijela Vulić

Socio-kulturne i ekonomske determinante razvoda braka

Završni rad
Mentor: izv. prof. dr. sc. Željko Pavić
Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Katedra za sociologiju

Sveučilišni preddiplomski studij: Sociologija i engleski jezik i književnost

Danijela Vulić

Socio-kulturne i ekonomske determinante razvoda braka

Završni rad

Znanstveno područje: društvene znanosti, znanstveno polje: sociologija, znanstvena grana:
posebne sociologije

Mentor: izv. prof. dr. sc. Željko Pavić

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem pod punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno izradila i da u njemu nema preuzetih dijelova tekstova tuđih radova bez označenog izvora.

Vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj završni rad u mrežnoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Osijek, 20. srpnja 2020.

Danijela Vulić, 0130285096

Sažetak

U ovome radu analizirane su determinante razvoda braka kao važnog društvenog fenomena. Istraživanja provedena od strane Eurostata i OECD-a pokazuju kako stopa razvoda braka (CDR) kontinuirano raste, a stopa sklopljenih brakova tijekom godine (CMR) kontinuirano opada. No mogu se pronaći i zajednički čimbenici koji utječu i na CDR i na CMR. Podaci Eurostata pokazuju kako stopa razvoda braka polako doživljava svoj uspon od trenutaka kada su pojedine države ozakonile razvod braka, što možemo smatrati i prvom socio-kulturnom determinantom razvoda braka. Ostale su važne socio-kulturne determinante religioznost, razina obrazovanja, socio-ekonomski status i kultura individualizma povezana s feminističkim pokretom. Međutim, navedeni faktori ne utječu samo na odluku o razvodu braka, već i na odgađanje stupanja u brak.

Ključne riječi: razvod braka, religija, socio-ekonomski status, obrazovanje, feminizam

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Stopa sklapanja braka i stopa razvoda braka	2
2.1. Podaci prema Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj	2
2.2. Podaci Eurostata za države članice Europske unije	4
3. Socio-kulturne determinante razvoda braka	7
3.1. Slabljenje kršćanskog utjecaja (sekularizacija).....	7
3.2. Kultura individualizma i feminizam	9
3.3. Financijska stabilnost.....	10
4. Situacija u Hrvatskoj.....	12
4.1. Stopa razvoda braka u RH.....	13
4.2. Socio-kulturne determinante razvoda u RH.....	14
5. Zaključak.....	15
6. Popis literature	17

1. Uvod

Demografija razvoda braka plodno je tlo za istraživanje u današnjem sekularnom svijetu. Razvodi braka sve su češći i stoga su često spominjana i diskutirana tema. No kako bismo promotrili i analizirali stope razvoda braka u svijetu i Republici Hrvatskoj, potrebno je prije svega definirati brak kao takav. Brak se, prema Aniću (2005), rječnički definira kao zajednički život muškarca i žene usklađen s civilnim (građanskim) i crkvenim zakonima i propisima. Iz ove definicije vidljivo je kako se definicija braka odnosi na heteroseksualne parove. Međutim, unatrag nekoliko godina u većini europskih zemalja doneseni su zakoni koji omogućavaju sklapanje istospolnog braka ili registriranih partnerstava. U Hrvatskoj se takav brak naziva istospolnim partnerstvom, a člankom 2. Zakona Republike Hrvatske o životnom partnerstvu osoba istog spola definiran je kao zajednica obiteljskog života dviju osoba istog spola sklopljena pred nadležnim tijelom u skladu s odredbama Zakona (Narodne novine 92/14).

Međutim, svaki sklopljeni brak može se razvrgnuti i sukladno tome razvod braka također je definiran Obiteljskim zakonom (Narodne novine 103/15) kao jedan od načina prestanka braka. Brak je moguće razvrgnuti prijedlogom za sporazumni razvod braka u kojem sudjeluju oba partnera ili tužbom koja zahtjeva jedan bračni drug (Pravna klinika 2015). Nakon službenog, odnosno sudskog, izvršenja razvoda braka, brak se, kao životna zajednica dvaju partnera koji su ga sklopili, poništava i ulazi u statistiku razvrgnutih brakova. Naime, stope sklopljenih brakova i stope razvrgnutih brakove statistički se prate u svim zemljama svijeta. Sklopljeni brakovi prate se pomoću tri indikatora. Prvi je stopa sklopljenih brakova (eng. *crudemarriage rate* (CMR)) koja se definira kao broj sklopljenih brakova na 1000 osoba tijekom jedne godine. Drugi je indikator prosječan broj godina starosti osoba koje su sklopile prvi brak, točnije prosječni broj godina starosti osoba koje sklapaju brak u trenutku sklapanja braka. Ovaj indikator razdvojen je po spolu s posebnim prosjecima godina starosti za muškarce i za žene. I posljednji je indikator distribucija osoba koje sklapaju brak po njihovom prethodnom bračnom statusu, odnosno proporcija svih osoba koje sklapaju brak, a prethodni bračni status im je poznat i glasilo je kao „neoženjen/neudana“, „rastavljen/a“ ili „udovac/ica“. Rastave braka prikazuju se samo jednom mjerom zvanom stopa razvoda braka (eng. *crudedivorce rate* (CDR)) koja se definira kao broj rastavljenih brakova u jednoj godini na 1000 osoba (OECD 2019).

U ovom ću se radu kasnije detaljno osvrnuti na razloge povećane stope razvoda braka, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, ali važno je odmah napomenuti kako su promjene u socio-kulturnim i ekonomskim obrascima uvelike potpomogle rastuće statistike. Naime, današnja situacija u svijetu uvelike je drukčija nego prije stotinjak godina, dogodile su se noge svjetonazorske promjene, a valovi feminizma rezultirali su većim pravima žena, što je rezultiralo i većom stopom obrazovanih i finansijski stabilnih žena koje više nisu u situaciji ekonomske ovisnosti o bračnom partneru. Također, sekularizacija dovodi do pridavanja manje važnosti religiji u svakodnevnom životu, što dovodi do rjeđe percepcije svetosti crkvenog braka kao zajednice koja traje sve dok jedan partner ne premine. O nastanku kulture razvoda braka piše Vrkljan (2005: 176) i objašnjava kako je laiciziranje bračnog prava produkt francuskoga liberalnog i revolucionarnog zakonodavstva koje je 1792. godine donijelo odluku u uvođenju obaveznog građanskog braka, razdvojivši crkvene i državne aspekte braka. Nadalje Vrkljan navodi kako se tom odlukom brak počinje smatrati građanskim ugovorom i od tada se mogućnost razvoda braka vidi kao osobna sloboda svakog pojedinca da zakonski raskine brak u kojemu iz nekog razloga nije zadovoljan.

2. Stopa sklapanja braka i stopa razvoda braka

2.1. Podaci prema Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj

Stope sklapanja braka i rastave braka uvelike variraju u državama članicama Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj, čije ćemo statističke podatke pobliže proučiti. Za sve spomenute zemlje, predstavljeni statistički podaci zasnovani su na broju građanskih, a ne religijskih brakova. Razlog se krije u tome što neke države, kao što je Francuska, ne priznaju crkveni ili bilo koji drugi religijski brak kao zakonski, odnosno građanski. Stoga se u obzir uzimaju samo službeni podaci o broju građanskih brakova. U Hrvatskoj je, na primjer, dovoljno sklopiti crkveni brak koji automatski postaje i građanski, kao i u mnogim drugim zemljama OECD-a. Nadalje, zakoni Australije, Novog Zelanda i mnogih drugih zemalja partnerima koji provedu određeni broj godina u zajedničkom kućanstvu, odnosno kohabitaciji, daju sličan pravni status kao i parovima koji su sklopili građanski brak. Međutim, takvi parovi ne ulaze u ovu statistiku (OECD 2019). Također, u svim se zemljama OECD-a moguće razvesti, ali duljina i jednostavnost razvoda braka variraju od države do države i te razlike bi se trebale uzeti u obzir pri proučavanju stope rastave braka i prosječnog trajanja sklopljenih brakova u raznim zemljama. Nacionalne razlike u stopi rastave braka i

varijacije u stopi rastave braka kroz dulji period godina mogu se pripisati i različitim zakonodavstvima. Ako uzmemo za primjer Irsku koja je zabranu razvoda braka poništila tek 1997. godine, jasno nam je da statističke podatke za Irsku ne možemo pratiti od 1970-ih kao za ostale države Europe i svijeta i uspoređivati ju s njima. Također, neke europske zemlje imaju reguliran vremenski period koji bračni partneri moraju provesti razdvojeno, dakle ne u suživotu, kako bi rastava braka postala službena (OECD 2019). Dakle, jasno je da su zakonske varijacije na temu rastave braka u Europi bile poprilično velike i treba ih uzeti u obzir pri proučavanju sljedećih podataka u većem vremenskom okviru.

U nekim zemljama članicama kao što su Italija, Čile, Luksemburg, Portugal i Slovenija, stopa sklopljenih brakova veoma je niskai iznosi čak i manje od 3,5 sklopljenih brakova na 1000 osoba. U većini zemalja članica OECD-a, prosječna stopa sklopljenih brakova (CMR) iznosi negdje između 4 i 5,5 brakova sklopljenih na 1000 osoba. Međutim, u nekim zemljama situacija je obrnuta od one u, primjerice, Italiji i Portugalu, te je stopa sklopljenih brakova dvostrukoveća i iznosi oko 7 ili više na 1000 osoba. Primjeri su takvih zemalja Turska i Litva (OECD 2019). U većini zemalja članica OECD-a stope sklopljenih brakova pale su tijekom zadnjeg desetljeća, što znači da je sklopljeno manje brakova na 1000 osoba nego prijašnjih desetljeća. Ako krenemo od 1970. godine, statistika govori kako je većina zemalja imala stopu sklopljenih brakova negdje između 7 i 10 brakova na 1000 osoba. Do 1995. godine, stopa sklopljenih brakova na 1000 osoba pada na između 5 do 7, a pad se vidljivo nastavio od 1995. nadalje. Naime, službeni izvještaj OECD-a uzima za primjer Portugal čija se stopa sklopljenih brakova na 1000 osoba prepolovila između 1995. i 2017. godine – s 6.6 pala je na 3.3 sklopljena braka na 1000 osoba. Dok je stopa sklopljenih brakova u Čileu, Koreji, Meksiku i Sjedinjenim Američkim Državama stopa u tom rasponu godina pala za otprilike dva sklopljena braka na 1000 osoba, samo su Irska, Litva, Latvija, Švedska i Slovačka doživjele porast u CMR-u od 1995. godine (OECD 2019). Međutim, OECD primjećuje kako su se u nekim državama stope rastave braka malo promijenile na pozitivno. Naravno, u 18 od 33 zemalja članica OECD-a CDR se stalno povećavao godinama, ali u nekoliko zemalja CDR je doživio pozitivnu promjenu. Naime, u Australiji, Austriji, Belgiji i Novom Zelandu CDR se periodično smanjuje za 0,5 rastava braka na 1000 ljudi.

Nadalje, izvještaj OECD-a na temu sklopljenih i razvedenih brakova bavi se i drugim pojavama i statistikama. Naime, primijećeno je kako uz pad CMR-a dolazi do povećanja prosječne dobi onih koji sklapaju brak. Npr. početkom 1990-ih, prosječna dob ženskih osoba

koje su sklopile prvi brak bila je između 22 i 27 godina starosti, a prosječna je dob muških osoba pri sklapanju prvog braka iznosila između 24 i 30 godina starosti. Do 2017. godine situacija se uvelike promijenila i ovi prosječni dobni rasponi porasli su i za muškarce i za žene. Naime, prosječna dob žena koje su sklopile prvi brak u 2017. iznosila je između 27 i 33 godina starosti, a za muškarce je iznosila između 29 i 35 godina starosti. Ako govorimo o dobnom prosjeku pri sklapanju prvog braka svih zemalja članica OECD, on iznosi 30,2 za žene i 32,5 za muškarce. Međutim, unatoč nekom zajedničkom trendu porasta dobnih granica, postoje ogromne dobne razlike među članicama OECD-a. Primjerice, nordijske zemlje, ponajviše Švedska, prednjače u gornjoj granici prosječne starosne dobi osoba koje sklapaju prvi brak. Za žene ona iznosi 33,8, a za muškarce čak 36,6. Nasuprot njima imamo Tursku i Izrael koji se nalaze na donjoj granici prosječne starosne dobi pri sklapanju prvog braka, koja iznosi 25 godina starosti za žene i manje od 28 godina starosti za muškarce. OECD-ov izvještaj za 2019. godinu, koji donosi ovu statistiku, zaključuje kako su ove dobne razlike između Švedske i Turske posljedica različitih razvojnih puteva prema formiranju dugogodišnjih partnerskih veza. Zaključuje se kako se stanovnici nordijskih zemalja mahom odlučuju na kohabitaciju kao oblik stabilne partnerske veze, te upravo kohabitacija odgađa ili čak u potpunosti zamjenjuje građanski ili crkveni brak. OECD također zaključuje da, iako CDR porasta u svim zemljama, većina osoba koja se odluči na brak po prvi puta stupa u brak, dakle nisu bili prethodno u braku. Statistika za 2017. godinu pokazuje kako 4 od 5 osoba koje stupaju u brak nije bilo udano/oženjeno ranije, a otprilike 1 osoba od 5 je rastavljena. Npr. u Irskoj više od 92% osoba koje su stupile u brak 2017. nisu bile u braku ranije, a manje od 7% koji su stupali u brak tada su bili razvedeni. A u Finskoj i Latviji 72% osoba koje su stupile u brak 2017. nisu bile u braku ranije, a više od 25% ih je prethodno bilo razvedeno. Međutim ovo su razumljive razlike s obzirom na povijesni i pravnikontekst (OECD 2019).

2.2. Podaci Eurostata za države članice Europske unije

Ako se vratimo malo u prošlost, odnosno u 1995. i 1997. godinu, Eurostat donosi vrlo zanimljive, ali i crne trendove stope rastave braka (CDR). Naime, 1995. godine dolazi do svojevrsnog „divorce boom-a“ kada stopa rastave braka u Europskoj uniji doživljava vrhunac. Eurostat u svom izvješću donosi statističke podatke kako je stopa razvoda braka (CDR) u EU bila 0,3 po braku i tadašnje prognoze glasile su kako će skoro jedna trećina svih brakova završiti razvodom. U tadašnjim procjenama posebna je pozornost već tada bila posvećena skandinavskim zemljama i Velikoj Britaniji zbog toga što je ta stopa sredinom

1990-ih bila samo malo veća u odnosu na ostatak Europe i iznosila je 0,4 do 0,55. Ako pogledamo bračnu kohortu iz sredine 1990-ih u EU, Eurostat zaključuje kako se 25% brakova razvelo, a u usporedbi sa Sjedinjenim Američkim Državama građani EU imaju tendenciju razvoditi se prije, odnosno provoditi manje vremena u braku nego građani SAD-a. Tijekom 1970-ih prosječno trajanje braka iznosilo je 14 godina, a bračna kohorta 1980-ih tu brojku ruši na 12 godina (Eurostat 1997). CMR za 1995. iznosio je 5 sklopljenih brakova na 1000 osoba, što je drastičan pad s obzirom na 1970. godinu, kada je CMR iznosio gotovo 8 brakova na 1000 osoba. Kao što je već navedeno, 1990-ih se povećala i stopa razvoda braka s prosječnih 0,8‰ na 1,8‰ u vremenskom periodu od prethodnih 25 godina (Eurostat 1997). Kod pregleda CDR-a za Europsku uniju kroz zadnja tri desetljeća treba uzeti u obzir i da se broj članica mijenjao kroz godine, odnosno povećavao. S 15 zemalja 1995. godine broj se povećao na EU-27 2017., odnosno s 15 na 27 ukupnih članica. Ali stopa razvoda brakanastavila je pozitivan trend povećavanja, dok je u isto vrijeme broj sklopljenih brakova opadao. Eurostat također iznosi i razloge za takve trendove. Naime, rastava braka nije oduvijek bila legalna, čak ni u državama članicama Europske unije. Ranije je spomenuto kako je Irska legalizirala rastavu braka tek 1997. godine. Prije nje taj su korak učinile Italija 1970., Lihtenštajn 1975., Španjolska 1981., a Portugal je 1985. uveo i mogućnost rastave brakova koji su sklopljeni u crkvi. Sve ove, i ostale europske zemlje, učinile su velike reforme kako bi rastava braka postala legalnom. Potrebno je bilo smanjiti vremenski period razdvojenosti koji se čekao kako bi rastava braka postala konačna, a nekada se radilo o godinama čekanja. Također, sâm je proces razvoda braka pojednostavljen (Eurostat 1997). Ove činjenice vjerojatno su odigrale veliku ulogu upravo u tom povećanju stope razvoda braka. Olakšan pristup samom pokretanju procesa razvoda i kraće trajanje istoga potaknulo je sve više i više ljudi na korak naprijed i konačnom napuštanju bračne zajednice zbog raznoraznih razloga. Danas je rastava braka najčešće pokrenuta od strane oba bračna partnera, odnosno sporazumno, što je postalo trend još 1990-ih godina. Takva rastava braka više nije ilegalna, niti se smatra svojevrsnim prijestupom ili stigmom u većini članica EU, već se vidi kao slobodan izbor (uskoro bivših) bračnih partnera. Još je važno za napomenuti kako je na CDR 1990-ih utjecala činjenica kako je u to vrijeme bilo puno bračnih parova koji su godinama živjeli odvojeno, ali su se rastali tek kasnije zbog prijašnje zakonske nemogućnosti to učine. Većina takvih naknadnih rastava braka dogodila se u svrhu poništenja prethodnog braka kako bi se sklopio novi, s novim partnerom (Eurostat 1997).

2017. godine situacije sa CMR-om i CDR-om promijenila se onako kako je Eurostat 1997. godine prognozirao. Stopa sklopljenih brakova na 1000 osoba iznosila je 4,4, dok je stopa razvoda braka iznosila 2 razvoda na 1000 osoba. Drugim riječima, 2017. godine sklopljeno je otprilike 1,9 milijuna brakova, a dogodilo se oko 0,8 milijuna razvoda. Ova statistika izvučena je na 26 zemalja članica Europske Unije jer statistike za Francusku nisu bile dostupne. U usporedbi s 1965. godinom CDR se u 2017. više nego udvostručio – s 0,8 skočio je na 2, a CMR je pao sa 7,8 na 1000 osoba na 4,4, dakle gotovo za 50% (Eurostat 2020). Prema podacima Eurostata za 25 država članica EU za 2018. godinu najviši CMR imali su Cipar sa 7,8 sklopljenih brakova na 1000 osoba i Rumunjska s 7,4 sklopljena braka na 1000 osoba. Najniži CMR primijećenje u Luksemburgu i iznosio je 3,1 sklopljeni brak na 1000 osoba, u Italiji s 3,2 braka na 1000 osoba i u Portugalu gdje je CMR iznosio 3,4. Zanimljivo je da u zemljama kandidatkinjama za ulazak u EU CMR iznosi više nego prosječni CMR za EU. Odnosno u Srbiji 2018. godine zabilježeno je 5,2 sklopljenih brakova na 1000 osoba, a u Albaniji čak 8,1. Prosječni CMR nalazimo u Norveškoj (4,3) i Švicarskoj (4,8). Što se tiče rastava braka, odnosno CDR-a, stanje je doista kritično u odnosu na statističke podatke prethodna tri ili četiri desetljeća. Najniži CDR za 2018. godinu u Europskoj uniji imale su Malta i Irska s 0,7 rastava braka na 1000 osoba, Slovenija s 1,1 rastavljenim brakom na 1000 osoba, Bugarska, Italija i Hrvatska, sve tri s CDR-om od 1,3 rastavljena braka na 1000 osoba te Rumunjska s 1,6. Suprotno ovim zemljama nalaze se Litva i Latvija s najvišim CDR-om u EU koji iznosi 3,1 rastava braka na 1000 osoba za obje zemlje, Danska s 2,6 i Švedska s 2,5. U 2018. zemlje kandidatkinje generalno su imale niži CDR koji je iznosio između 0,8 rastava na 1000 osoba za Sjevernu Makedoniju i 1,7 za Albaniju i Tursku (Eurostat 2020). Iz ovih podataka možemo primijetiti da veliku ulogu u stopama sklopljenih i razvedenih brakova igraju kulturno-povijesni konteksti. Francuska, kao prva zemlja koja je legalizirala rastavu braka, bilježi veći porast i općenito veću stopu rastava brakova, kao i pad broja sklopljenih brakova po godini. Već desetljećima skandinavske se zemlje nalaze u vrhu kada su niske stope sklopljenih brakova u pitanju, iz čega je vidljivo da preferiraju kohabitaciju kao oblik partnerskog zajedništva. Ostale ih zapadnoeuropske zemlje prate u tim trendovima, međutim situacija u istočnoj i južnoj Europi drukčija je zbog različitih kulturnih običaja, tradicija i dugogodišnjeg opiranja sekularizaciji. No unatoč tome stope razvoda braka rastu i u tim zemljama.

3. Socio-kulturne determinante razvoda braka

3.1. Slabljenje kršćanskog utjecaja (sekularizacija)

Već ranije spomenute su reforme kojima je diljem Europe omogućen razvod braka i stoga se čini kako za posljedicu danas kršćanski brak ima sve manju težinu, odnosno supružnici se lakše odlučuju na njegov prekid, iako je po crkvenom zakonu dozvoljeno samo jednom sklopiti crkveni brak za života. Za razumijevanje isticanja moralne dobrote sklapanja braka s crvene strane, potrebno je pogledati u davnu grčko-rimsku prošlost. Naime, tadašnji civilizacijski kontekst grčko-rimskog svijeta veličao je i pogodovao spolnoj razuzdanosti, kako u privatnoj, tako i u javnoj sferi života, prihvaćanju homoseksualnosti, pobačaja, razvoda pa čak i čedomorstva (Valković 1999: 298). Ovakav libertinski stav koji je išao protiv kršćanske definicije morala rezultirao je u dodatnoj tendenciji crkve da naglašava važnost i vrijednost moralnog crkvenog braka kao saveza muškarca i žene. Kasnije dolazi do tendencije da i građansko zakonodavstvo preuzme kršćanski pogled na brak kao zajednicu, odnosno obitelj. Međutim, zadržavaju se temeljni elementi bivšeg rimskog poganskog prava, odnosno zadržava se pravo na rastavu braka jer je brak shvaćen kao ugovor (Valković 1999: 298). Valković nadalje navodi kako ovakvo viđenje braka i obitelji ostaje sve do 4. stoljeća kada Crkva preuzima sve veće zakonodavstvo nad brakom „krojeći“ ga po svome te nastaje kanonsko pravo o braku koje se primjenjuje i u građanskom zakonodavstvu. Europsko društvo tada postaje „kršćansko“ u kulturnom, socijalnom, ali i dijelom u političkom smislu (Valković, 1999: 289). Međutim, industrijalizacijom i općim razvitkom dolazi i do razvitka kulturnog i socijalnog dijela europskog društva. Ono s vremenom postaje sve više sekularno, odvaja se od crkvene sfere bračne moralnosti i zaduženja i neraskidivost braka polako postaje stvar zaborava. Europa, kao i ostatak svijeta, ulazi u novu društvenu sferu koja polako odbacuje i umanjuje temeljne kršćanske vrijednosti i ponovno se vraća pojmu osobne slobode kojega je propagirala grčko-rimska kultura. Ta sloboda u vidu razvoda braka danas je dostupna svakom pojedincu koji stupi u brak, a stigma koja prati razvod braka još od dana kršćanske dominacije civilnim zakonodavnim spektrom danas biva sve manje izražena.

Logično je da uslijed razvoja društva dolazi do stanovitih promjena. U današnjem svijetu dolazi do velikih promjena u tehnološkom i političkom smislu, čak iz dana u dan, i društvo se prilagođava tim promjenama. Suočeni s mnogim varijabilnostima svakodnevnog života, društvo kao kolektiv postaje „nervozno i nestalno“, što dovodi do sveprisutne krhkosti svakodnevnih međuodnosa – danas je jednostavnije „zatražiti rastavu nego dati otkaz

mobilnom operateru“ (Koprek 2015: 775). Koprek nadalje smatra kako su u sekularnom svijetu najčešći razlozi za rastavu braka sebičnost, emotivna nezrelost, egoizam, nasilje u obitelji te razne ovisnosti koje su posljedica općim kulturnim razvojem koji je društvo odveo podalje od crkvenih pravila o sklapanju bračnog zavjeta koji bi trebao trajati sve do smrti jednog od supružnika. Po kršćanskom nauku, vlastita sloboda nije onakva kakvom ju doživljava sekularni svijet i zbog toga dolazi do sve više pucanja brakova. Sekularna sloboda po Kopreku je sebičnost (2015: 776). Valković se također osvrće na fenomen raspada tradicionalnog oblika braka i obitelji koji je zahvatio Europu u posljednjih 30-ak godina navodeći kako su razmjeri golemi. Uzrok tome vidi u veliki promjenama u kontekstu vjere i vjerske prakse, smatrajući takvu situaciju uzročnikom negativnih učinaka na brak i obitelj (Valković, 1999: 299).

S druge strane, Glass i Levchak(2014) proučavali su fenomen rastava braka u Sjedinjenim Američkim Državama u kontekstu konzervativnog protestantizma. Zanimljivost je u tome što savezne države u kojoj se većina stanovnika deklarira kao konzervativni protestanti imaju puno veću stopu razvoda braka od saveznih država u kojima se stanovnici uglavnom deklariraju kao pripadnici neke druge vjeroispovijesti. Veća stopa razvoda braka u konzervativnih protestanata događa se unatoč činjenici da je svaki protestantski brak sklopljen s ciljem da traje za života supružnika, monogaman je i heteroseksualan – drugim riječima, sklopljen je u konzervativnom religijskom diskursu. Protestanti razvod takvog braka vide kao blasfemiju, neuspjeh ispunjenja Božje volje u kontekstu i crkve i obitelji. Uglavnom se smatra kako jaka vjerska uvjerenja i njihovo prakticiranje vode do učvršćivanja bračnih i obiteljskih odnosa, čineći ih težim za napustiti. Međutim, kod konzervativnih protestanata stope razvoda braka vrtoglavo rastu (Glass, Levchak 2014: 1003). Postavlja se pitanje što je uzrok tome, kad protestanti, kao i katolici, pridodaju veliku važnost braku, ne samo kao instituciji, nego primarno kao svetom sakramentu koji ne smije i ne može biti prekinut u religijskom kontekstu. Glass i Levchak pronalaze odgovor upravo u protestantizmu kao religiji, navodeći kako su protestantska religijska uvjerenja i prakse zapravo toksične za održavanje zdrave bračne zajednice, iako u isto vrijeme naglašavaju apsolutnu važnost braka. Naime, ova religijska kultura, kako ju Glass i Levchak nazivaju, naglašava svetost braka dok u isto vrijeme iz vjernika izvlači obrasce ponašanja koji destabiliziraju taj sveti brak. Ponajprije, velik naglasak stavlja se na zabranu seksualnih odnosa prije sklapanja braka koja se propagira kroz obrazovanje orijentirano na seksualnu apstinenciju, orijentaciju prema obitelji, obiteljskim vrijednostima i djeci, a velika stigma se veže uz abortus i sve ostale

oblike kontracepcije koja nisu seksualna apstinencija. Sve navedeno predstavlja temelje za rano sklapanje braka, odnosno za sklapanje braka u ranim godina života (rane dvadesete) što u konačnici često dovodi i do prekida obrazovanja mladih nakon sklapanja braka. Nisko obrazovanje vodi do kasnije nemogućnosti zaposlenja i financijske nestabilnosti koja vodi do prijelomne točke razvoda braka. Međutim, ove protestantske vrijednosti često utječu i na ne-protestantsku populaciju koja živi na području dominantno naseljeno protestantima na način da se te vrijednosti reflektiraju institucionalno – uključujući škole, zdravstvene usluge, i poslodavce (Glass, Levchak 2014: 1004). Iz ovog istraživanja vidljivo je kako sekularizacija koja donosi odmak od religijskih vrednota i praksi nije jedina kriva za sve više raspada brakova u zapadnom postmodernom društvu. Fenomen poput ovoga, pretjerano inzistiranje upravo na tim religijskim uvjerenjima i praksama, dovodi do istog rezultata, koliko god to paradoksalno zvučalo. Ovaj uzorak sklapanja braka u ranim godinama koji završava s rastavom Glass i Levchak nazivaju „ranom tranzicijom u svijet odraslih“ (2014: 1008). Očito je kako upravo i ta rana tranzicija mladih u svijet odraslih igra veliku ulogu u stopi razvoda braka, barem u protestantskim zajednicama.

3.2. Kultura individualizma i feminizam

Maleš (2012: 13) objašnjava kako je tzv. kultura individualizma također odgovorna za sve veće stope razvoda braka u svijetu. Kulturu individualizma objašnjava kao sustav vrijednosti koji se ne podudara s tradicionalnim vrijednostima i zahtjevima koji su preduvjet za uspješan život u bračnoj zajednici. U kulturi individualizma naglasak je na pojedinca i njegove potrebe i slobode, nasuprot tradicionalizmu, u čemu neki vide najveći razlog za rastuću stopu razvoda. Shodno definiciji kulture individualizma, Kuća (2017) navodi tri vrste razvoda prema uzroku. Prvi tip razvoda naziva *razvod kao vrsta poslovnog dogovora* i definira ga kao razvod koji je uzrokovala smanjena komunikacija među partnerima, bez emocija. Drugi tip razvoda naziva *prijateljski razvod* u kojemu bivši supružnici bolje funkcioniraju kao prijatelji nego kao bračni par, a treći tip razvoda, ujedno i najteži oblik razvoda, naziva *konfliktni razvod*, a definiraju ga visokonaglašene nesuglasice i sukob među bračnim partnerima koji je teško rješiv. U sva tri tipa razvoda naglašeni su „sebični elementi“ odnosno nevoljkost bračnih partnera za prilagodbu, što rezultira razvodom u konačnici. Moglo bi se reći kako živimo u svijetu u kojemu ne nalazimo dovoljno empatije, emocionalne topline, suradnje i prilagodbe koje su potrebne za normalno funkcioniranje braka i zbog toga je rastava braka danas sasvim normalna pojava (Jančić, Jurić, Lončarić 2019:163). Valković pak

individualizam povezuje sa samoodgovornošću na način da smatra kako bračni parovi često zbog suvremenog načina života ostaju bez potpore šire obitelji i prijatelja, te njihov brak pada na vlastita leđa samoodgovornosti, a danas često mnogi nemaju snage za dugoročnije obveze u paru, nego se oslanjaju samo na sebe (Valković, 1999: 300). Ernečić i Patričević (2017: 152) pak povlače paralelu s narcističkim tipom ličnosti koja je karakteristična bar za jednog supružnika u visokokonfliktnom razvodu i smatra kako je obrambeni stav jedna od glavnih karakteristika takvih ličnosti. Takve osobe projiciraju krivnju na partnera, u isto vrijeme poričući vlastitu odgovornost za bilo koji problem nastao u braku. Možemo zaključiti kako i ovaj tip ličnosti ide ruku pod ruku s kulturom individualizma kada je razvod u pitanju.

Mnogi kulturu individualizma povezuju i s rastom feminizma kao pokreta koji stremi k društvenoj, ekonomskoj i političkoj jednakosti spolova. Udane žene koje su ušle u svijet rada kao nova radna snaga smatraju se jednim od faktora koji su imali veliki utjecaj na rastuću stopu razvoda braka. Ovu pretpostavku potkrjepljuje činjenica da su žene uglavnom one koje podnose zahtjev za razvod braka i stoga se čini logičnim da je potrebno razmotriti faktor zaposlenih žena kao jedna od motivacija za potencijalni razvod koji im je dostupniji zbog sve veće financijske stabilnosti (Ellman 2000: 13). Ekonomisti sugeriraju kako zaposlenje udanih žena vodi k zamagljenju podjela tradicionalnih bračnih uloga, što kao rezultat vodi k smanjenju koristi koje bračni partneri dobivaju iz braka. S druge strane, više feministički orijentiran pristup objašnjava kako povećanje broja zaposlenih žena vodi i k povećanju njihove financijske stabilnosti i sigurnosti koja im garantira lakši izlaz iz lošeg braka. Prelazak žena u radnu sferu potencijalno igra i veliku ulogu u smanjenju stope sklopljenih brakova na godišnjoj razini. (Ellman, 2000: 14). Ellman dalje navodi kako žene u stalnom radnom odnosu pažljivije biraju partnere i kako zaposlene žene s porastom godišnje zarade sve lakše odbijaju potencijalne udvarače, što govori u prilog tome kako zaposlene žene imaju više opcija što se tiče odluke ulaska u brak ili rastave upravo zbog financijske sigurnosti koja im omogućuje potonje. Ovome u prilog ide i činjenica kako je vjerojatnije da će zahtjev za rastavu braka podnijeti žena koja radi izvan kuće nego domaćica (Ellman 2000: 18).

3.3. Financijska stabilnost

Često se kod proučavanja stope razvoda brakova kao jedan od faktora uzima i obrazovanje bračnih partnera. Logično je za zaključiti kako će se partneri koji se nalaze na obrazovanijem spektru populacije lakše odlučiti za razvod, međutim situacija je

komplificiranija od toga. Levingerova (1976) perspektiva sugerira kako visokoobrazovani bračni partneri imaju liberalniji stav, stoga i liberalnije tretiraju neke tradicionalne norme i kršenje istih, te se lakše odlučuju na razvod braka. No neki se ne slažu s tom perspektivom. Većina ekonomskih i psihosocijalnih perspektiva zagovara teoriju kako visoko obrazovanje zapravo smanjuje šanse za razvod braka među muškom populacijom. Kod ženske populacije koja je u braku, situacija je uvelike drukčija i komplificiranija, te postoje mnoga neslaganja na tu temu. Neki tvrde kako su šanse za razvod manje kada se bračni partneri drže tradicionalnih podjela uloga na „muške“ i „ženske“ dužnosti u braku. Muškarac tipično zauzima ulogu onoga koji zarađuje i prehranjuje obitelj, a žena bi trebala biti domaćica i majka. I tu leži razlog zašto su kod visokoobrazovanih muškaraca težnje za razvodom braka niže. Naime, muškarac kao obrazovaniji, odnosno financijski stabilniji bračni partner stvara bolji imovinski status i lakše uzdržava obitelj. Međutim, visokoobrazovane žene zaposlenjem izbjegavaju tu zamku tradicionalnih rodnih uloga u braku i svojom si financijskom stabilnošću stvaraju mogućnost napuštanja braka ako im odnos u tom braku iz bilo kojeg razloga ne odgovara (Međimurec 2018: 144,145).

Iz jedne druge perspektive, Lyngstad (2006) se bavio pitanjem zašto je stopa razvoda braka veća među parovima koji imaju visokoobrazovane roditelje. U svom istraživanju bazira se na obrazovanje roditelja i tu varijablu koristi i kao indikator društvenog statusa roditelja. No, prije svega donosi zaključke nekoliko istraživanja provedenih u Norveškoj čiji su rezultati zaključili kako socijalna pozadina osoba koje se odluče na razvod uvelike utječe na potvrdno donošenje te odluke. Naime, u jednom od drugih bitnih korelata, i obrazovni status roditelja tih supružnika uvelike utječe na odluku o razvodu – dakle, djeca čiji su roditelji visokoobrazovani lakše se odlučuju na rastavu braka i češće se razvode. Drugo pak istraživanje bavilo se efektima endogamije (udaje/ženidbe unutar iste socijalne klase) u kontekstu braka roditelja koja se mjerila po klasnom statusu očeva. Po rezultatima je zaključeno kako bračni parovi, čiji si roditelji istog socijalnog statusa i u endogamnom braku, imaju malo manju šansu za rastavom braka. I zadnje istraživanje koje Lyngstad predstavlja kaže kako viši obrazovni status roditelja u kontekstu supruge koja se odlučuje na razvod ima pozitivan učinak na potvrdnu odluku za razvod braka (Lyngstad 2006: 49,50). Sørli (2003) objašnjava korelaciju između mjesta stanovanja, razine obrazovanja i vjerojatnosti rastave braka. Objašnjava kako su sve obrazovne institucije i ponude poslova smještene u urbanim sredinama, stoga visokoobrazovani pojedinci teže životu i osnivanju obitelji u takvim urbanim područjima koja nude više socijalnih prilika za napredak. Stoga je vjerojatnije da će

njihovi potomci, odnosno osobe s visokoobrazovanim roditeljima, nastaviti živjeti u urbanoj sredini u kojoj su odrasli. Međutim život u takvoj sredini karakterizira manjak kontrole nad većinom socijalnih aspekata (Lyngstad 2006: 50). Urbane sredine pružaju veću varijabilnost i više mogućnosti, te su gušće naselje od ruralnih, što za posljedicu ima veći protok socijalnih kontakata i šanse za upoznavanje drugog potencijalnog partnera. Također, ruralne sredine se više drže tradicionalnih normi koje reguliraju brak i obitelj što znači da je prekid braka teži i manje vjerojatan.

S većim obrazovanjem dolaze i veća mjesečna/godišnja primanja. Već ranije objašnjeno je kako se osobe s većim obrazovnim statusom lakše odlučuju na razvod braka jer su financijski stabilne i stoga sposobne izaći i iz ekonomskog suživota. Identično se replicira i na situaciju u kojoj su roditelji supružnika koji se razvode visokoobrazovani –roditelji su ekonomski dobrostojeći i njihovo potomstvo se u slučaju razvoda može financijski osloniti i na njih. Ovo predstavlja još jedno potencijalno objašnjenje zašto visokoobrazovani roditelji igraju veliku ulogu u riziku za razvod braka. Međutim, ako su razlozi rastave braka ekonomski problemi, tada dobrostojeći roditelji mogu spasiti brak svojom financijskom pomoći u vrijeme bračne krize njihove djece (Lyngstad 2006: 51).

4. Situacija u Hrvatskoj

Što se tiče situacije u Republici Hrvatskoj, Baloban, Šimunović i Nikodem (2010) donose komparativnu analizu u kojoj istražuju stav hrvatskih ispitanika prema braku kao ustanovi koja uključuje (ne)religijsku, institucionalnu i povijesnu dimenziju. Početkom devedesetih godina prošlog stoljeća uočen je trend da je sve više Hrvata iznad 35 godina bilo neudano i neoženjeno. Taj trend se pripisivao situaciji u kojoj se Hrvatska tada nalazila, odnosno Domovinskom ratu, i smatralo se kako će se situacija s vremenom popraviti, međutim trend se nastavio i kroz godine koje su slijedile nakon Domovinskog rata. Nakon nastavka tog trenda, zaključeno je kako je širi postmodernizacijski kontekst zahvatio i stanovništvo Republike Hrvatske, ostavljajući tradiciju za sobom (Baloban i sur. 2010: 601). Prikazani su rezultati dvaju komparativnih istraživanja vrednota pod naslovom European ValuesStudy (EVS), prvog iz 1999. godine i drugog iz 2008. godine, uz fokus na one vrednote koje su bitne za brak. Neke od vrednota na koje se Baloban i suradnici fokusiraju, a koje su ponuđene u EVS-u iz 2008. godine su: *međusobno poštivanje i uvažavanje, razgovor o zajedničkim interesima, nacionalno podrijetlo, provođenje što više vremena zajedno i razumijevanje i*

tolerancija. Rezultati EVS-a iz 1999. pokazali su da Hrvati vrednote bitne za brak rangiraju na sljedeći način: 1. *međusobno poštivanje i uvažavanje*, 2. *vjernost*, 3. *razumijevanje i tolerancija*, 4. *djeca* i 5. *spremnost na raspravu o problemima koji se pojave između muža i žene*. Na postavljeno pitanje smatraju li da je brak zastarjela institucija, većina Hrvata dala je odgovor kako ne smatram brak zastarjelom institucijom, odnosno 85,3%, što znači da je svaki deseti Hrvat 1999. smatrao kako brak jeste zastarjela, odnosno prevladana institucija (Baloban i sur. 2010). Situacija se samo malo promijenila 2008. godine jer su rezultati EVS-a iz te godine za isto pitanje bili sljedeći: 14,6% Hrvata izjavilo se kako brak smatraju zastarjelom institucijom, 4,2% izjavilo je kako ne zna, a čak 80,9% Hrvata je i dalje smatralo brak relevantnom institucijom, što bilježi pad tog stava za 5%. Zanimljivo je još napomenuti da su rezultati EVS-a iz 2008. godine pokazali kako se ispitanici iz zapadnog dijela Hrvatske u većem broju slažu s tvrdnjom kako je brak zastarjela institucija no oni s juga Hrvatske (Baloban i sur. 2010). Iz ovih rezultata vidljivo je da Hrvati i dalje drže brak kao validnu i bitnu instituciju, stoga se postavlja pitanje kolika je stopa sklopljenih i razvedenih brakova u Republici Hrvatskoj.

4.1. Stopa razvoda braka u RH

Državni zavod za statistiku donosi zanimljive podatke o stopama razvoda. Iako je 2008. godine 85,3% Hrvata izjavilo kako smatraju da je brak relevantna institucija, već 2009. godine zabilježeno je 5076 razvoda u RH. Iako se taj broj možda ne čini velikim na tadašnju populaciju od otprilike 4 284 889 stanovnika (DZS 2011), taj broj je nastavio rasti i dosegnuo vrhunac u 2016. godini kada se dogodilo 7036 rastava braka. Broj razvoda nešto se smanjio u 2018. kada je iznosio 6125, a prosječno trajanje brakova koji su razvedeni 2018. bilo je 14,9 godina. Dobna skupina koja se najčešće razvodila su stanovnici RH u ranim četrdesetima, gdje su muškarci u prosjeku imali 44, 2 godine, a žene 41 godinu (DZS 2020). No, krah jednog braka ne znači da se u Hrvata poljuljala vjera u brak kao instituciju jer Državni zavod za statistiku izvještava kako su u 2018. godini 2017 muškaraca i 2064 žena sklopili drugi brak. Nekolicina udovaca i udovica se iste godine također odlučilo na drugi brak od kojih je 226 žena i 236 muškaraca. Još jedna zanimljiva činjenica koju donosi ovaj izvještaj DZS-a je da stanovnici RH sve kasnije ulaze u brak. Naime, prije pedesetak godina se u brak ulazilo u ranim dvadesetima, ako ne i ranije. Međutim, danas se situacija uvelike promijenila i hrvatske mladenke i mladoženje su poprilično ostarjeli. Prosječna mladenka 2010. godine imala je

27,3 godina, a mladoženja 30,1 godinu. Do 2018. godine taj prosjek godina popeo se na 28,7 godina za mladenke i 31,3 godine za mladoženje (DZS 2020).

4.2. Socio-kulturne determinante razvoda u RH

No, koji su razlozi sve kasnijeg stupanja mladih ljudi u brak? Jedan od nedavno primijećenih fenomena je sve dulji ostanak mladih ljudi u roditeljskom domu, odnosno sve kasniji početak samostalnog života. Perić 2006. godine provodi anketu u Splitu nazvanu „Od kolijevke pa do groba“ na uzorku od 400 mladih dobnog raspona od 28 do 35 godina. Rezultati ankete pokazali su kako je čak 56,7% ispitanika još uvijek živjelo s roditeljima. Razlozi za produljeni suživot s roditeljima koje su ispitanici naveli u anketi lako su razumljivi s obzirom na hrvatske prilike. Naime, 27,6% ispitanika navodi ekonomske razloge, najčešće uz objašnjenje kako su im niži životni troškovi, 27,1% navelo je kako su im nekretnine preskupe za najam i kupovinu, 25,9% navodi kako ostaju s roditeljima zbog nesigurnog posla, a tek 11,7% ispitanika kao razlog navelo je strah od osamostaljenja (Akrap, Čipin 2008: 418). Iz rezultata ove ankete vidljivo je kako se mladi u Republici Hrvatskoj financijski muče osamostaliti i započeti život izvan obiteljske kuće i to je jedan od glavnih motiva zbog kojih odgađaju ulazak u brak. Akrap i Čipin (2008: 416) provode anketno istraživanje o stambenom statusu neoženjenih i neudanih ispitanika oba spola koji su se u trenutku istraživanja nalazili u dobnoj skupini između 35 i 44 godine. Rezultatima ankete uvidjeli su kako ispitanici stanovanje kod roditelja i podstanarstvo ne smatraju stimulativnim za ulazak u brak i imanje potomstva. Istraživanjem je otkriveno kako tek svaki treći ispitanik ima svoj stan, odnosno riješeno stambeno pitanje, što donosi poražavajuće zaključke kako ispitanici u toj dobnoj skupini na ulazu u četrdesete također teško rješavaju egzistencijalna pitanja, što nas opet vraća na prethodni zaključak kako neriješeno stambeno pitanje sputava ispitanike u donošenju odluke o stupanju u brak. Problem stambenog pitanja u mladim Hrvatima objašnjiv je uvjetima na tržištu rada, odnosno pitanjem radi li mlada osoba koja bi trebala biti na pragu napuštanja obiteljskog doma i zasnivanja vlastite obitelji. I ako radi, još važnije je pitanje radi li na određeno i neodređeno vrijeme. Također, bitno je obratiti pozornost i na stopu nezaposlenosti mladih ispod 25 godina, koja je 2007. godine po podacima Eurostata bila najviša u usporedbi sa svim državama članicama EU i sa svim državama kandidatima za ulazak u EU (Akrap, Čipin 2008: 417).

Međutim, kao što je prethodno objašnjeno, ekonomske poteškoće ne igraju veliku ulogu samo pri odluci u stupanju u brak, već također i pri odluci za razvod braka. Naime,

ekonomski problemi u braku i loša socioekonomska pozadina čest su razlog za bračne teškoće i sam raspad braka, ali također i za ostanak u braku zbog nemogućnosti stvaranja novog života „iz nule“. Naime, krajem 1980-ih i početkom 1990-ih Hrvatska, kao i druge bivše socijalističke zemlje, prolazi kroz raspad socijalističkog režima i prelaska na novi sistem političkog uređenja i kapitalističkog gospodarstva. Taj proces za sobom je povukao mnoge društvene promjene koje su jako utjecale na i na demografske procese (Philipov i Dorbritz 2003). Zbog tradicionalnih običaja i uvjerenja, ali i zbog Domovinskog rata, Hrvatska je 1990-ih imala poprilično nisku stopu razvoda braka. Ali unatoč povećanju te stope, Hrvatska je po podacima Eurostata i dalje pri dnu Europske unije što se stope razvoda tiče. CDR za 2018. godinu za Hrvatsku je 133 rastavljena braka na 1000 osoba, što je poprilično nisko u usporedbi s ostalim članicama Europske Unije. Ovakav nizak CDR je i iznenađujući i ne u isto vrijeme jer je hrvatsko društvo i dalje poprilično tradicionalno iako osjeća utjecaj postmoderne i promjene sustava vrijednosti. Stoga Međimurac i Čipin (2019) potežu pitanje tko se najčešće razvodi u Republici Hrvatskoj u korelaciji s obrazovanjem i socioekonomskim statusom. Prva procjena koju donose upućuje na negativnu vezu između obrazovanja i razvoda braka u RH. Ako se visokoobrazovane pojedince usporedi s niskoobrazovanim, visokoobrazovani muškarci imaju 17,3% manji rizik za razvodom, dok visokoobrazovane žene imaju 11,2% manji rizik za razvodom. No, kada se u analizu uključi i varijabla dobi pri ulasku u brak, stvari se mijenjaju. Naime, druga procjena koju donose Međimurac i Čipin uzima u obzir i dob ispitanika pri sklapanju braka i tada obrazovne razlike u riziku za razvod slabe među muškarcima, ali među ženama drastično mijenjaju predznak, dakle visokoobrazovane žene koje su kasnije ušle u brak češće se odlučuju na razvod od muškaraca. U Hrvatskoj, zemlji koja i dalje njeguje tradicionalni patriotizam i tradicionalne norme o braku, obitelji i muško-ženskim podjelama, često se od žena očekuje da upravo one vode sveukupnu brigu o djeci i kućanstvu. Upravo taj dvostruki teret s kojim se zaposlene žene suočavaju, odnosno obavljanje posla „na dvije strane“ igra presudnu ulogu u potencijalnom razvodu braka. Dakle, visokoobrazovane žene s većim ekonomskim potencijalom sve manje pristaju na takav teret i češće su sklone razvodu braka i dvohraniteljskoj obitelji (Međimurec, Čipin 2019: 284).

5. Zaključak

Svrha ovog rada bila je istražiti rastavu braka kao postmodernog fenomena s kojim se svakodnevno susrećemo do te mjere da ga uzimamo zdravo za gotovo. Međutim, stopa

razvoda braka na 1000 osoba (CDR) i stopa sklopljenih brakova na 1000 osoba (CMR) bilježe konstantan negativan trend, kako u svijetu, tako i u Republici Hrvatskoj. Kako Koprek(2015) kaže, danas je jednostavnije zatražiti rastavu nego dati otkaz mobilnom operateru. Stoga, zakonska legislativa države će igrati veliku ulogu u rastućem CDR-u jer upravo porast CDR-a u većini država počinje nakon legalizacije rastave braka. U kontekstu CDR-a, istražen je i objašnjen CMR, odnosno stopa sklopljenih brakova na 1000 osoba. Objašnjenje obiju stopa i njihovog računanja preuzeto je iz službenog izvještaja OECD-a iz 2019. godine, iz kojeg su također preuzeti i komparirani statistički podaci o državama članicama OECD-a. Također, statistički podaci o CDR-u i CMR-u preuzeti su i s Eurostata kako bi se pokazala komparativna analiza na razini država članica Europske Unije, uključujući i Republiku Hrvatsku. Učinjena je komparacija CDR-a i CMR-a na temelju podataka prikupljenih sredinom 90-ih godina prošlog stoljeća, te 2017. i 2018. godine, dakle radi se o rasponu od nekih 20 godina. Rezultati obaju izvještaja, naravno, pokazuju porast u stopi razvoda braka u svim državama. Hrvatska također bilježi isti trend, iako se još uvijek nalazi na dnu ljestvice razvoda u EU. Razlog niske stope razvoda braka u RH (1,3) leži u tome što je Hrvatska i dalje tradicionalna zemlja čije je stanovništvo većinski katoličko, stoga i dalje drže do stava da brak ima veliku važnost. Međutim, sekularizacija se polako uvlači u sve sfere europskog društva, pa tako i u hrvatsko, što rezultira porastom u stopi razvoda braka u proteklih 20 godina. Naime, kao što je već navedeno, religija je jedan od bitnih socio-kulturnih determinanti razvoda braka. Ostale determinante koje su prezentirane u ovome radu su također od velike važnosti. Kultura individualizma kao recentni postmoderni fenomen ide ruku pod ruku sa sekularizacijom i feminizmom kao revolucionarnim pokretom koju valovima ruši barijere nametnute ženskoj populaciji svijeta. Naime, feminizam je donio mogućnost visokog obrazovanja žena, što je rezultiralo i boljim financijskim stanjem visokoobrazovanih žena, koje su zauzvrat danas više no ikad spremnije za razvod. Ova teza potvrđena je u komparativnoj analizi koju donose Međimurec i Čipin(2019). Međutim, komponente obrazovanja i financijske stabilnosti djeluju kao brakorazvodni push faktor i na muškarce. Ove socio-ekonomske i kulturne determinante također se povezuju i s niskom stopom sklopljenih brakova na način da osobe koje nisu financijske stabilne (i najčešće lošije obrazovane) odgađaju ulazak u brak i time spuštaju stopu sklopljenih brakova. Ovo je čest slučaj u RH koja je imala najvišu stopu nezaposlenosti mladih u EU. Po Državnom zavodu za statistiku, vidimo blagu stagnaciju u stopi razvoda unatrag nekoliko godina, no to ne garantira da se ona, s obzirom na trenutnu socio-ekonomsku situaciju, neće povećavati kako u svijetu, tako i u Republici Hrvatskoj.

6. Popis literature

Akrap, A. i Čipin, I. (2008). Stambeni problemi, produljeni život s roditeljima i odgoda ulaska u brak u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, 15 (3): 415-434.

Anić, Vladimir. 2005. *Veliki rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi Liber.

Baloban, J., Šimunović, J. i Nikodem, K. (2010). Bitne vrednote za uspješan brak u Hrvatskoj (EVS – 2008.) – saznanja i poticaji za djelovanje, *Bogoslovska smotra*, 80 (2): 597-622.

Državni zavod za statistiku (2020). Ljubav kroz statistiku, veljača 2020, <https://www.dzs.hr/Hrv/important/Interesting/articles/Ljubav%20kroz%20statistiku.html>, (28.08.2020.).

Ellman, I. M. (2000). Divorce Rates, Marriage Rates and the Problematic Persistence of Traditional Marital Roles, *Family Law Quarterly*, 34 (1): 1-42.

Eurostat (1997). Statistics in focus: Population and social conditions, <http://aei.pitt.edu/85149/1/1997.14.pdf>, (18.07.2020.).

Eurostat (2020). Marriage and divorce statistics, srpanj 2020, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics, (20.07.2020.).

Ernečić, M. i Patričević, S. (2017). Narcistična ličnost i razvod braka, *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (1): 147-166.

Glass, J. i Levchak, P. (2014). Red States, Blue States, and Divorce: Understanding the Impact of Conservative Protestantism on Regional Variation in Divorce Rates, *American Journal of Sociology*, 19 (4): 1002-1046.

Jančić, A., Jurišić, K. i Lončarić, A. (2019). Postmoderna i promjene u braku i obitelji, *Didaskalos: časopis Udruge studenata pedagogije Filozofskog fakulteta Osijek*, 3 (3): 153-162.

Koprek, I. (2015). Razarajući čimbenici braka i obitelji, *Bogoslovska smotra*, 85 (3): 759-778.

Kuča, A. M. (2017). *Utjecaj razvoda braka roditelja na djecu*. (Doctoral dissertation, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Catholic Faculty of Theology. Department of Practical Theology. Chair of Pastoral Theology).

Levinger, G. (1976). A Social Psychological Perspective on Marital Dissolution, *Journal of Social Issues*, 32 (1): 21–47.

Lyngstad, T. H. (2006). Why Do Couples With Highly Educated Parents Have Higher Divorce Rates?, *European Sociological Review*, 22 (1): 49-60.

Maleš, D. (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima. *Dijete, vrtić, obitelj*, 18 (67), 13-15.

Međimurec, P. (2018). Visoko obrazovanje i razvod braka u međunarodnoj usporedbi: kako nacionalne demografske značajke oblikuju vezu na mikrorazini?, *Migracijske i etničke teme*, 34 (2): 143-164.

Međimurec, P. i Čipin, I. (2019). Tko se češće razvodi? Obrazovanje i bračna (ne)stabilnost u Hrvatskoj, *Revija za sociologiju*, 26 (3): 273-290.

Obiteljski zakon, *Narodne Novine*, 103/15.

OECD (2019). *Society at a Glance 2019*. Paris.

Philipov, D. i Dorbritz, J. (2003). *Demographic consequences of economic transitioning countries of Central and Eastern Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Pravna klinika Pravnog Fakulteta u Zagrebu (2015). Sporazumni razvod braka, prosinac 2015, <http://klinika.pravo.unizg.hr/content/sporazumni-razvod-braka> (20.07.2020.).

Sørliie, K. (2003). Bosetting, flytting og regional utvikling. U: Frønes, I. and Kjølørød, L. (ur.). *Det norske samfunn, 4th edition*. Oslo, Norway: Gyldendal Ak.

Valković, M. (1999). Društveni utjecaj na brak i obitelj, *Bogoslovska smotra*, 69 (2-3): 295-311.

Vrkljan, M. (2005). Sklapanje građanskog i vjerskog braka u Republici Hrvatskoj, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 39 (80): 173-187.

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, *Narodne Novine*, 92/14.